

<http://barcelonatimetraveller.com/>
© Wes Gibbons 2016
ISBN-13: 978-8460875215

Els humans hem hagut de bregar amb epidèmies des que vam abandonar l'estil de vida de caçadors-recol·lectors. Aquest capítol ens porta a la Barcelona del segle XVII i els horrors de la pesta bubònica ...

... per mi no hi ha cap diferència entre els meus dies ja passats i els llunyans dies de Noè sobre els que he sentit. No tinc res en el món, només el moment en què estic: s'atura per un instant, i després, com un núvol, es mou.

Samuel ibnNaghriallah (HaNagid), visir del rei de Granada, a l'arribar als cinquanta anys d'edat al 1043 d. C.

El text aquí mostrat ha estat traduït al català per Enric Vázquez-Suñé

8

Y. PESTIS i M. PARETS

I

L'organisme que produeix la pesta bubònica és un bacteri anomenat *Yersinia pestis*, en honor del bacteriòleg franco-suís Alexandre Yersin. En un altre exemple de migració est a oest, com l'ós pirinenc, *Y. pestis* va venir per primera vegada a Europa des d'Àsia oriental o central. Quan va arribar a la costa mediterrània occidental al desembre de 1347 en sis mesos es va estendre per la meitat oriental d'Espanya, la major part de França, Suïssa, Itàlia i cap a l'est a través dels Balcans. En sis mesos més s'havia estès gran part d'Anglaterra, i causat estralls a Europa Central des de Bèlgica fins a gairebé Bucarest. Desenes de milions d'europaus van morir en aquesta primera "gran mortaldat".

Per la seva banda, el Dr. Yersin va fer exactament la migració contrària, rebutjant les comoditats de la vida com a investigador en una ciutat occidental moderna i viatjant cap a l'est des de París, al 1890, per treballar a l'Institut Pasteur a Saigon. Yersin era un solitari que mai va usar el seu nom de pila, va evitar les reunions científiques i va organitzar diverses expedicions a la selva, preferint enfrontar-se, no només a les malalties tropicals, sinó també als nadius indesitjables, serps verinoses, elefants i tigres. El 1894 se li va demanar que investigués l'epidèmia de pesta pneumònica de Manxúria a Hong Kong i durant aquest estudi va identificar el bacil responsable de la malaltia. A l'estudiar els

enormes inflors dels ganglis limfàtics coneguts com bubons, va observar que "la polpa del bubó estava en tots els casos plena d'un espès puré de bacils curts i gruixuts amb extrems arrodonits".

Yersin també va demostrar que aquest bacteri pot infectar rosegadors, així com primats, i va anunciar el seu transcendental descobriment el 20 de juny d'aquell any. Gairebé al mateix temps un altre formidable científic, el bacteriòleg japonès Kitasato Shibasaburō, també treballant a Hong Kong, feia la mateixa observació. Encara que se li va negar la glòria de tenir el seu nom associat per sempre amb la pesta negra, la carrera del baró Kitasato-san està honrada al menys per donar nom patronímic a un altre gènere bacterià, *Kitasatospora*.

Una sola puça infectada, portada a la roba o manta d'una altra persona, pot portar al desastre. La puça ha ingerit *Y. pestis* mentre s'alimentava prèviament d'una rata negra infectada. En una adaptació macabra però enginyosa, el bacteri s'estableix en el sistema digestiu de la puça i bloqueja el flux de sang de l'hoste. Ho fa mitjançant la producció d'un revestiment viscos (una "biopel·lícula") que dona com a resultat el creixement d'un bloqueig de bacteris i sang coagulada al voltant de la vàlvula coneguda com proventriculus, a la base de l'esòfag de la puça. Aquest mecanisme, revelat en un estudi clàssic d'investigació per Bacot i Martin al 1914, torna boja a la puça. Incapaç de satisfer la seva set de sang, intenta repetidament alimentar-se, regurgitant sang bloquejada que conté bacteris infecciosos en els mamífers amfitrions amb cada intent. Quan no hi ha rates disponibles, els éssers humans es converteixen en un objectiu per a la desesperada puça. Un informe sobre aquest descobriment científic, publicat al diari neozelandès Nelson Evening Mail el divendres 1 de maig de 1914, i titulat Rates i Pesta, conclou amb ironia que "en general una puça un cop infectada té molt poques perspectives de ser feliç".

II

Hi ha un gran nombre de puces infeliços a Espanya en els últims anys de 1640. El problema comença al juny de 1647 quan un vaixell d'Alger infectat de pesta atraca a València. Els primers casos notificats ocorren al barri de Russafa, després de la qual cosa la malaltia es cou a foc lent durant l'estiu per explotar al setembre. Tot i els millors esforços del virrei de València per negar la realitat de l'epidèmia, l'octubre s'escampa per la ciutat i està en el procés de matar més de setze mil persones. És una malaltia de pobres: aquells amb diners i connexions deixen la ciutat tan aviat com poden.

A principis de 1648 el pitjor ja ha passat a València, però la infecció s'estén al sud-oest produint similars epidèmies catastròfiques a Màlaga i Sevilla. Durant l'hivern d'aquest any la plaga s'estén també cap al nord, afectant el poble fronterer d'Ulldecona, però la resta de Catalunya es salva del contagi. Aquí la major preocupació és la lluita contínua entre l'exèrcit franc-català i el rei espanyol, encara en guerra set anys després de la batalla de Montjuïc.

La guerra dels Segadors s'ha estancat, tot i que el penell està girant subtilment a favor de la corona castellana. L'expulsió francesa de tots els bisbes catalans és molt impopular; l'odiat Olivares ha mort, i Catalunya és una zona de guerra devastada. Definitivament és un altre cas de "fugir del foc i caure a les brases" per aquells que anhelaven una mica de pau i estabilitat. A més, per fi hi ha algun signe de reconciliació i respecte des del rei a Madrid. Després de reconquerir la ciutat catalana oriental de Lleida, el rei sàviament ha acordat respectar la constitució catalana, millorant la seva imatge entre molts catalans cansats de la guerra. I els francesos tenen problemes a casa on les coses estan empitjorant per Lluís XIV, amb una guerra civil a punt d'esclatar.

Però, al començament de 1648 les tropes franco-catalanes segueixen en mode ofensiu i decideixen atacar Tortosa, potser com a venjança per la traïció al seu lliurament amb tanta facilitat al rei espanyol al 1640, i per esborrar la vergonya del fallit atac franc-català contra la ciutat al maig de 1642. El general Josep d'Ardena de Sabastida està particularment interessat en la conquesta. En aquell moment, amb trenta-set anys és un comandament veterà dels primers combats, incloent la gloriosa victòria a Montjuïc on va lluitar sota el comandament de Serignan, i segueix sent l'home a càrrec de la cavalleria catalana. El seu odi cap a la corona espanyola és tal que pren la nacionalitat francesa després de la guerra, i morirà amb les botes posades al 1668, lluitant lluny, al Rosselló, durant una dècada de rebel·lió camperola catalana contra els impostos francesos: la revolta dels Angelets, repetint-se la història a l'altre costat dels Pirineus.

Tortosa, en una posició estratègica prop de la boca de delta de l'Ebre i propera a la frontera valenciana, és la cinquena ciutat més gran de Catalunya, però al 1648 no està prou preparada per defensar-se d'una ofensiva seriosa. Per contra, l'exèrcit atacant franco-català dirigit pel general Jean-Gaspard Ferdinand de Marsin, a l'igual que el Gran Vell Duc de York, compta amb deu mil homes. De Marsin té tant l'experiència com l'estómac per fer la feina de manera eficient. La seva posició en el setge no és sofisticada, implicant la demolició de les muralles, colpejant-les amb foc d'artilleria durant una setmana, després de la qual la ciutat és presa el 12 de juny de 1648 sense més lluita, mentre gran part de la població s'apila dins de la catedral. Al principi De Marsin accepta prohibir el saqueig, però després hi ha una terrible explosió al davant de la catedral i molts soldats francesos moren. "Traïció!", crida el general furios, "No hi ha acords!" Es perd el control i el pillatge comença quan les tropes tenen via lliure, una de les primeres víctimes és el bisbe local Joan Baptista Veschi. Les esglésies i convents s'inclouen com a objectius, i no és un bon moment ni lloc per ser dona. Aquest serà l'últim compromís francès important en la guerra dels Segadors a sud dels Pirineus, però no és una victòria heroica, tot i que es rebi amb gran satisfacció a Barcelona

V

..... en 1649, tot just un any després de la subjugació de la ciutat, les coses no tenen bona pinta per al número en disminució de catalans que encara s'oposen a el rei espanyol. A mitjans octubre, el general castellà Juan de Garay Otáñez, marquès de Villarrubia de Langre, ha atacat ja des de Lleida amb un grup de força similar al què està sota el comandament del general De Marsin, entrant profundament a Catalunya cap a la costa, a menys de cinquanta quilòmetres de Barcelona.

Com a resposta als avenços de Garay, Josep d'Ardena és enviat a creuar l'Ebre i prendre el control de la lluita des de Tortosa al Regne de València. La seva cavalleria, de més de dos mil homes complementada amb les tropes franceses, creua la frontera catalana més enllà d'Uldecona el 31 d'octubre, decidits en la seva acció punitiva. Una ràpida confrontació, a dotze quilòmetres de la frontera, té lloc a principis de novembre a Traiguera, on una força opositora d'uns pocs centenars de soldats és superada. Des d'aquí segueixen en direcció sud i oest a pel premi de Sant Mateu, capital històrica d'aquesta rica part d'Espanya coneguda com el Maestrat. Al llarg de la ruta un seguit de pobles sucumbeixen fàcilment: el proper Sant Jordi, sis quilòmetres després és saquejada la estranyament abandonat llogaret de Càlig, i en altres deu quilòmetres la pobra La Jana que és completament desvalorada. Un curt desviament cap al nord permet a Canet de Roig rebre un tractament similar abans d'arribar d'Ardena a les portes de Sant Mateu.

Inesperadament, la campanya ofensiva s'atura en sec a Sant Mateu, on una decidida defensa de la ciutat a càrrec d'una petita força comandada pel baró de Seebach obliga als catalans a tornar. Després de ventilar la seva frustració destructiva en els pobles propers de Xert i La Salzadella, la remor de l'arribada de reforços castellans per mar convenç d'Ardena de tornar a Catalunya. La seva campanya s'esvaeix el 19 de novembre, però per llavors el mal ja està fet. Havien entrat en una zona de pesta. Pobles com ara Traiguera i Càlig, i la ciutat de Sant Mateu, havien estat infectats l'estiu anterior amb la virulenta pesta bubònica valenciana, i molts habitants han mort o fugit molt abans de l'arribada de les tropes catalanes. En la seva crònica de l'epidèmia, Miquel Parets lamenta l'estupidesa de les tropes que van robar i van comerciar indiscriminadament amb robes durant la lluita d'Ardena en territori enemic infectat.

VI

Al gener de 1650 *Y. pestis* fa la seva entrada triomfal a Tortosa i produeix una greu epidèmia. A l'abril, en un acte de desesperació, el governador francès Monsieur de Launay ordena als que encara queden l'evacuació, perquè la ciutat sigui netejada i quedi completament buida fins al setembre. En aquells dies al voltant d'un quart de la població, més de mil dues-centes persones, han mort. Els que sobreviuen per veure el dia, el 4 de desembre d'aquest mateix any, i per a la tremenda desesperació de Barcelona, presenciem com les tropes castellanes liderades pel marquès de Mortara reprenen la ciutat als

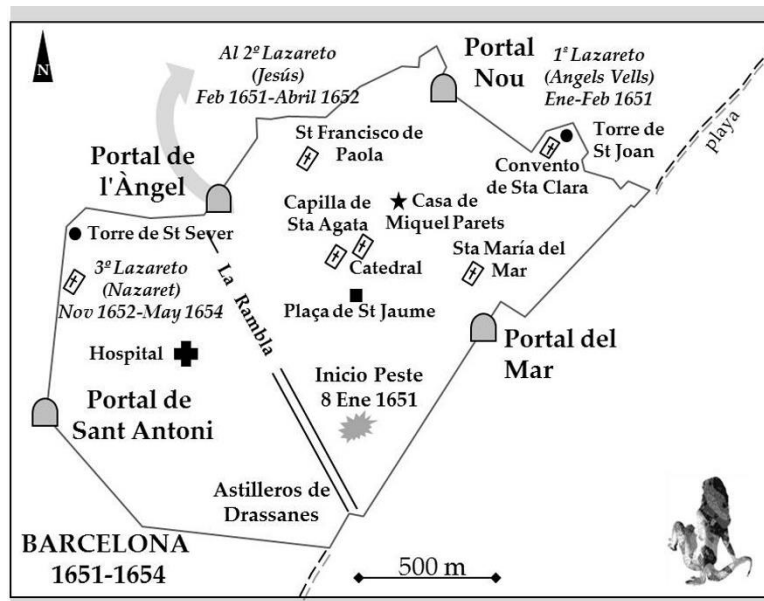
francesos. Mortara havia pres el comandament de les forces castellanes després de la inesperada mort del general Garay a l'abril. Amb les tropes del rei espanyol ara de nou en control de l'Ebre, per a Tortosa al menys l'horror combinat de la pesta i la guerra ha acabat.

No és així per a Barcelona. A principis de 1650, temerosa del que pot passar, la capital catalana mana al metge de la pesta March i Gelpi i al cirurgià-barber senyor Matas a Tortosa per tal de determinar si l'epidèmia és realment la pesta. Els dos homes són pagats generosament pels seus serveis, però per evitar el dur camí per la muntanya trien insensatament una ruta més fàcil a prop de la frontera i són capturats per guerrillers enemics, que demanen un rescat. Protestant energèticament en favor dels interessos generals de la salut pública, la ciutat es veu forçada a pagar una quantitat inassequible de ducats d'or per la volta segura del seu equip mèdic. Un segon metge, el doctor Vileta és enviat a Tortosa el 23 de març de 1650, i torna de forma segura per informar que és realment la plaga. Tot el comerç amb la vall de l'Ebre és immediatament prohibit, i per tal de controlar l'entrada a la ciutat només quatre portes (Sant Antoni, l'Àngel, Nou i Mar) a Barcelona romanen obertes.

VII

Arriba la notícia que la plaga ja està a Tarragona, i es pren la decisió de reforçar els controls sobre la immigració, deixant obertes només les portes de la ciutat a nord (Portal de l'Àngel) i sud (Portal de la Mar). Això, però, resulta poc pràctic ja que al coincidir tantes mules, carros i gent en aquests punts d'accés que es fa impossible per als guàrdies mantenir l'ordre. A contracor, es torna a la solució de quatre portes d'accés fins que arriben males notícies de nou a principis de juny, aquest cop des de Sant Pere Pescador al nord-est de Catalunya on la malaltia ha arribat per vaixell, probablement des de Tarragona. Després, encara més a prop, hi ha rumors que Girona està infectada.

El doctor Vileta és enviat a Girona, però informes confusos des d'allà indiquen que els metges estan en desacord, de manera que l'embargament comercial inicial entre les dues ciutats és aixecat. Miquel Parets comenta que és un gran miracle de Nostre Senyor que la malaltia no entri a Barcelona en aquell moment perquè moltes persones sàviament venen a la ciutat des de Girona. Però el cas de la pesta s'enforteix cada dia, i l'ambivalència del doctor Vileta no ajuda a aclarir l'opinió popular, de manera que al juliol dos experts més, en aquest cas el doctor Argila i el cirurgià-barber Jaume Texidor, són enviats a Girona per acabar amb aquest incertesa. Informen que és plaga sens dubte, i a més una soca molt virulenta, amb prop de dues-centes persones morint cada dia a Girona. Per empitjorar les coses, aquesta primavera s'ha produït una altra sequera i el preu del blat puja ràpidament. Per agost, el blat ha duplicat el preu i hi ha amenaces de disturbis d'aquells que no poden acumular gra. Parets, llavors amb quaranta anys, escriu: "Vam tenir a Catalunya les tres plagues més grans que Déu pot infligir a un poble, a saber, fam, malaltia i guerra".

La ciutat medieval de Barcelona durant l'epidèmia de pesta que va començar al 1651. L'inici oficial de la pesta, el 8 de gener de 1651, va ocórrer prop de la Rambla al carrer Nou de Sant Francesc que descendeix cap al port des de la Plaça Reial. Totes les entrades a la ciutat estaven tancades, a banda de les quatre mostrades al mapa. Els dos primers llatzerets es van mantenir fora de les muralles de la ciutat, tot i que durant el ressorgiment final de l'epidèmia al 1653 es va utilitzar el Convent de Natzaret.

VIII

Pere Josep Oleguer Miquel Parets, nascut el 7 de març de 1610 de Miquel i Catalina, era el major de sis germans. La família regentava una empresa d'adobament establerta des de feia molt de temps al districte marítim de Santa Maria de la Mar, el comerç va passar de pare a fill durant successives generacions. El seu pare, membre d'alt rang del gremi de blanquers que va servir com a tresorer i després intendent, va morir en 1631, deixant a Miquel fill el manteniment de la tradició familiar. En 1633, assumint les seves responsabilitats per continuar la dinastia, el jove Miquel es va casar amb Maria Roure, la filla orfe d'una família abans important a Vic, ara vivint com a criada al carrer del Carme a l'altre costat de la Rambla. Van tenir un fill però no va sobreviure molt temps després del naixement, i la mateixa Maria va morir a l'estiu de 1636, probablement de tuberculosi.

A l'any següent Miquel va tornar a intentar-ho, casant-se amb Elisabet Mans, la filla d'Eulàlia i Joan, una família de rics agricultors en la plana de piemont de Barcelona a Sarrià. Aquest matrimoni tindrà set fills, quatre dels quals sobreviuen. Tres germans, Miqueló (nascut a la primavera de 1639), Josep (nascut l'estiu de l'any següent), i Gabrieló (que arriba set anys després), i la petita Anna Maria qui, enmig del pànic de la plaga de la tardor de 1650 està encara en la seva tendra infància.

Ja hi ha rumors inquietants al desembre, però a principis del següent mes passa el pitjor. Parets escriu com el diumenge 8 de gener de 1651, a la casa d'un cec anomenat Martín de Langa, la seva esposa i una nena emmalalteixen i moren, i les persones en contacte amb elles també emmalalteixen. Els regidors de la ciutat visiten la casa aquella nit mateixa i envien els malalts a l'convent dominic dels Angels Vells, el primer llatzeret, situat just fora de les muralles de la ciutat en el que en temps moderns es convertirà en el Parc de la Ciutadella.

Aquells que no estan òbviament malalts però que han estat en contacte amb les víctimes són posats en quarantena a les dues torres de Sant Sever i Sant Joan, les cases són fumigades i netejades, i la roba cremada. La rapidesa de la resposta però, és frustrada per alguns dels processos de neteja quan es roben articles, incloent roba, de les cases infectades. Parets comenta com en aquestes situacions sempre hi ha persones dolentes que causen problemes.

La culpa de la infecció inicial recau sobre un home anomenat Campderrós, prèviament un presoner i un comerciant carregat de deutes en el mercat de Born, que arriba a l'Hospital General amb bubó. Ha estat recentment a Olot, on la pesta s'està propagant amb furor, i el període d'incubació de la malaltia pot ser de fins a sis dies abans que apareguin els símptomes. És enviat en desgràcia al llatzeret, on es recupera de la malaltia i es veu obligat a atendre els malalts que arriben allà.

IX

A mesura que passa el mes de gener hi ha un lent però constant tràfic de persones infectades que són portades al llatzeret i molts que encara no han estat infectats comencen a fugir de la ciutat, especialment els que ja havien vist a Girona el que la pesta pot fer un cop està fora de control. El pa és cada vegada més escàs, la llei i l'ordre comencen a flaquejar, i hi ha assalts nocturns i assassinats. Els consellers tracten de mantenir el control, utilitzant càstigs cada vegada més severos com a element dissuasiu: al febrer, per exemple, un jardiner és acusat d'assassinat, tallen les seves mans, és assotat pels carrers, i penjat a la forca. Però el robatori i la violència continuen, moltes vegades perpetrats per soldats locals, i poques persones s'atreveixen a sortir de nit.

Tot i que és aparentment obvi, hi ha una gran reticència a declarar oficialment a Barcelona contaminada amb la pesta. No obstant això, a hores d'ara, el llatzeret de Angels Vells ja és massa petit per fer front a la demanda i els malalts estan sent traslladats al monestir franciscà de Jesús en els terrenys inclinats a nord de la ciutat (prop de Passeig de Gràcia i de carrer Aragó dels temps moderns). El malvat supervivent de la pesta Campderrós va amb ells, però emmalalteix i mor. Només Déu sap, rumia obscurament Parets, si aquest és el càstig per entrar a Barcelona amb símptomes després de visitar una zona infectada per la pesta.

Cap a finals de febrer s'adopta la decisió de jurament solemne a Sant Francesc de Paula i de celebrar una processó al seu sant dia (2 abril) per tal d'ajudar a protegir la ciutat de la pesta. Llavors, en una ampliació de l'estratègia de rogació destinada a tractar els problemes que afligeixen a Barcelona, la Santa Madrona és portada a la catedral el 5 de març, un acte seguit per abundant pluja que alleuja la situació cada vegada més desesperada en els camps dels voltants. El blat arriba per vaixell des de Livorno, contenint la crisi a la ciutat, però els que viuen a la perifèria rural estan patint fam, i cada vegada és més difícil enviar pa per ajudar-los. A més, el respir meteorològic és curt i la sequera torna a l'abril, provocant una nova reactivació del protocol de cerimònies rogatives, amb la Santa Madrona tornant a la catedral (24 d'abril) i Sant Sever portat pel centre amb tots els honors 6 dies més tard.

Però a hores d'ara ja estan sorgint forts dubtes sobre la prudència d'animar la gent a reunir-se, fins i tot per venerar i implorar a Sant Sever. L'ajuntament ha capitulat i declarat finalment oficial el brot de pesta, cancel·lant tots els negocis i mudant-se íntegrament a la ciutat de Terrassa a l'altre costat de Collserola. Molts ciutadans veuen com el seu optimisme era només un simple desig i fugen tardanament de la ciutat per trobar que no són desitjats en cap lloc. Els que queden dins de les muralles assumeixen una mentalitat de setge. El Portal de l'Àngel es reserva exclusivament per a la tasca de portar els malalts i morts al Monestir de Jesús. Es col·loquen punts de control fortament vigilats en tres punts, un a l'oest (prop del Portal de Sant Antoni), un a l'est (prop del Portal Nou), i un a baix al port (Portal de la Mar) on els vaixells poden portar provisions.

X

El sistema de punts de control és simple però funciona. Es caven rases profundes i amples i es lliguen taulons llargs de fusta d'un eix metàl·lic vertical situat al mig de la rasa. Els taulers poden girar-se horitzontalment al voltant d'aquest eix vertical, permetent l'intercanvi de menjar i diners sense contacte físic. L'agricultor porta els seus pollastres, ous, fruita o el que tingui, ho col·loca al tauler i el gira al destinatari (en general un repartidor) a l'altre costat. Si s'acorda un preu llavors els diners són degudament girats a l'agricultor, que posa les monedes en una olla de vinagre per netejar-les de qualsevol infecció, i el repartidor es va a vendre els seus productes al mercat de Born. La pena per enganyar és la mort, assegurant que el sistema funcioni prou bé.

Es prenen mesures per reduir el contacte físic entre la gent. Els monjos tenen un major risc en particular al estar obligats a administrar els sagraments a malalts i moribunds. Porten les seves sotanes més curtes, fins al genoll, per evitar el possible contagi des del terra, i mantenen els malalts a distància segura quan prenen la confessió. Els sacerdots recullen les hòsties sagrades a la Capella de Santa Àgata al Palau Reial al costat de al Saló del Tinell. Per donar la comunió als necessitats a la ciutat el sant sagrament s'administra amb

l'ajuda d'una vara de plata, de nou evitant qualsevol contacte físic, i de vegades donen l'extrema unció a una casa sencera per no haver de tornar.

En un mal dia alguns monjos tornen a casa esgotats després de veure fins a vuitanta persones. Si estan infectats per la malaltia van al llatzeret, o es reclouen en el seu monestir fins recuperar-se o morir. Amb la pesta començant a arribar al seu pic entre maig i juliol, són els herois de la crisi, abandonats pels seus clergues superiors i deixats a la seva sort per continuar fent una bona feina.

XI

L'1 de maig mor Josep Parets, amb deu anys i vuit mesos i mig. Ha estat malalt durant cinc anys amb algun tipus de malaltia d'ossos i poc a poc empitjorant fins que, el seu pare tristament l'observa, està tan prim i consumit que l'únic que li queda són ossos i nervis. El nen ha patit tranquil·la i pacientment, admirat pel seu pare per ser el de millor caràcter i més sensible dels seus fills: un noi encantador. Tres dies abans de la seva mort Josep crida als seus pares a la seva habitació per mostrar-los una aparició de la Mare de Déu, Sant Josep, Miquel Arcàngel i una multitud d'altres àngels, acompanyats de música i una olor a roses. El seu pare escriu que el nen és afortunat de veure tot això mentre els pares no poden veure res. A l'endemà, 2 de maig de 1651, Josep és enterrat al cementiri a la banda de Santa Maria de la Mar.

Poc després el jove Gabrieló emmalalteix amb símptomes de la pesta, amb una característica glàndula limfàtica inflada sota l'avantbraç esquerre. És cuidat per la seva mare que, el 8 de maig, desenvolupa dues dolorosos bubons a la cuixa i l'engonal. Una infermera de pesta és contractada i Elisabet s'aïlla a l'àtic de la casa dels Parets per deixar que la malaltia segueixi el seu curs durant els propers set dies. El 15 de maig a les 10 del matí Elisabet demana ser vestida amb el seu millor roba, que canviïn la roba del seu llit, i que cridin al seu marit.

Miquel puja a l'àtic de la casa adjacent, des d'on pot veure-la i sentir-la posant els seus assumptes en ordre. Ella parla clarament i no sembla estar especialment malalta, demanant que donin a la que té cura d'ella diversos articles sagrats de la casa (espelmes i un crucifix que penja sobre el llit). Encomana els nens al seu marit, demanant-li que els educi per ser bons i virtuosos, i que tingui cura especialment d'Anna Maria, tot i que Elisabet expressa els seus dubtes que segueixi viva per molt temps. El nadó està sota la cura d'una jove infermera mentre la seva mare està confinada a l'àtic, però ha caigut malalta el dia anterior.

Miquel escolta la seva dona dir-li adéu i es vessen moltes llàgrimes. Torna a baix per donar els objectes sagrats a la infermera que està sorpresa per la calma i fortalesa de la seva pacient. Cap sacerdot pot ser localitzat, i quan el seu marit puja de nou a l'àtic Elisabet pren el crucifix entre les seves mans i es prepara per a la seva mort. Quan sap que ha

arribat l'hora, demana que encenguin les espelmes al voltant del seu llit i mor entre les 12 i la 1 de la tarda, el dia de Sant Isidor. Miquel, que mai va pensar per un moment que la seva estimada esposa pogués morir en realitat, s'adona ara que ha anat a unir-se amb el seu fill Josep. El matrimoni ha estat unit quinze anys, i pensava que ella era meravellosa.

Elisabet és enterrada aquest mateix dia, també al cementiri de Santa Maria de la Mar. A l'endemà mor la petita Anna Maria, d'un any d'edat, lliure de símptomes de la pesta però malalta amb una severa infecció intestinal. El seu pare la descriu com un petit àngel, una nina de temperament alegre i pacífic. Menys de quinze dies després Miqueló, el seu fill de dotze anys i dos mesos, desenvolupa una inflamació limfàtica a la gola. Al veure la posició del bubó, el metge immediatament li dona per mort. La seva malaltia dura només un dia i mig, quan el noi s'asfixià sobtadament el 29 de maig. Ja treballant i bon mariner, Miqueló anava a ser la futura columna vertebral de la família i suport del seu pare.

Tots dos nens són enterrats al llatzeret del Monestir de Jesús, i el seu pare es queda amb Gabrieló de tres anys d'edat que s'ha recuperat completament. De tots els nens, escriu Miquel, Gabrieló és el que té el caràcter més difícil. Els dos surten de la ciutat quan la pesta està aconseguint el seu màxim, amb carretades de morts i malalts incrementant la població el llatzeret al nombre immaneable de tres o quatre mil. Molts, fins i tot si sobreviuen a la infecció bubònica, moren per manca d'aliments i cures. Mentrestant, pare i fill són posats en quarantena en una cabana a Sarrià abans de traslladar-se a la casa de la sogra de Miquel, al temps que arriba la notícia que l'exèrcit castellà està reunint les seves forces a Lleida i s'espera el setge de Barcelona aquest estiu.

XII

Per mitjans d'estiu l'epidèmia de pesta sembla haver acabat el seu recorregut. S'han realitzat arduos esforços per netejar la ciutat, fumigar cases infectades, prevenir el contacte i la transmissió, i forçar a qualsevol persona que entra a sotmetre a controls estrictes que inclouen el seu pas i el de les seves robes a través de forns especialment construïts. Molts milers de persones han mort, però els supervivents ara han refer-se i fer front a la propera amenaça immediata. El marquès de Mortara, l'últim virrei de Catalunya, després d'una trobada a Tarragona amb el seu nou comandant militar senyor Juan José d'Àustria, està a punt d'assetjar la ciutat. Don Juan ha persuadit a Mortara per preparar un atac immediat contra Barcelona. Per a finals de juliol l'exèrcit castellà, més de tretze mil homes, ja ha deixat Vilafranca per reprendre la ruta de la Via Augusta.

A principis d'agost, l'ajuntament ordena als habitants de Barcelona que encara romanen fora de les muralles que tornin i s'uneixin a les forces de defensa de la ciutat, i Miquel Parets torna a casa després d'estar absent només un parell de mesos. Encara hi ha plaga, però s'ha reduït molt. L'exèrcit castellà pren posicions, però, conscient del desastre de Montjuïc deu anys abans, Don Juan opta per un lent estrangulament dels assetjats, negant subministraments per terra i mar. Encara aconsegueixen passar alguns ajuts,

principalment en petites embarcacions que porten mercaderies dels llogarets costaneres propers i eviten la vigilància de la flota espanyola. El setge continuarà fins el proper any, a mesura que la plaga segueix disminuint, Parets escriu com el 6 d'abril de 1652 el Monestir de Jesús és finalment tancat com llatzeret. La batalla contra *Y. pestis* sembla per fi haver-se guanyat, però les possibilitats d'una segona victòria sobre el rei espanyol són cada vegada més minses.

L'esperança brolla novament a la ciutat el 3 d'agost quan un esquadró d'ajuda arriba de Marsella, escortat per vuit vaixells de guerra i intenta trencar el bloqueig espanyol. Però després de quatre dies de maniobra frustrada es veuen obligats per la flota més forta de Don Juan a retirar-se i tornar a casa. És l'última oportunitat per una ciutat famolenca. En una volta final de cargol, Mortara es centra en sotmetre als pobles costaners responsables del contraban de subministraments a la capital, el que fa amb fermesa i èxit, però amb mínima violència, persuadint a la majoria de que la resistència és inútil.

Una Barcelona morint-se de fam es rendeix finalment el 12 d'octubre de 1652. A la guarnició de tres mil soldats francesos i suïssos se li permet sortir de la ciutat i tornar a França, portant-se amb ells les seves armes i pertinences. Felip IV és acceptat com a rei i, a l'igual que a Lleida, es compromet a mantenir la constitució, encara que la ciutat perd els seus privilegis militars i és mobilitzada contra els seus antics aliats, amb el focus de la guerra movent-se cap al nord. Mentrestant la plaga s'inflama novament, probablement portada per les tropes recentment estacionades entre les muralles de la ciutat. Aquestes tropes, desnudrides, indesitjades i lluny de casa (molts són d'origen irlandès) es veuen obligades a dormir als carrers, "completament perdudes" com escriu Parets.

S'estableix un nou Llatzeret, aquest cop just dins de les muralles de la ciutat al Monestir de La nostra Senyora de Natzaret i un cop més la Capella de Santa Àgata és usada per a albergar les hòsties sagrades per a les víctimes mortals de la pesta. Però ara, ja hi ha un protocol ben desenvolupat i estricte per controlar la propagació de la malaltia, i aquest nou brot resulta molt menys sever. Parets descriu com els cadàvers són portats a la nit al cementiri de Natzaret, seguit d'una completa incineració del llit, cortines, roba i altres pertinences de la víctima, sense excepcions. Si el mort és català la crema és assistida per un regidor; si no llavors un oficial de l'exèrcit espanyol està present. Enmig de tot això, Miquel Parets es casa per tercera vegada, el 6 de gener de 1653. La seva tercera esposa és Marianna Vinyes, filla del comerciant Pau Vinyes i Jerònima Grosset. Marianna és també de la parròquia de Santa Maria de la Mar i va enviduar durant l'epidèmia de pesta.

Amb la malaltia finalment disminuint a la primavera de 1654, es programa una gran processó pel dissabte 2 de maig per donar gràcies. Parets descriu gegants, dracs, serps, dimonis i cavalls, una bonica nit de pluja abundant, més festivitats el diumenge, i un aclaparador beneït alleujament de la ciutat per haver sobreviscut a les proves de la

pestilència i la guerra. Ell continua la seva crònica sis anys i té quatre fills amb Marianna, dos d'ells, Marianna i Miquel, aconsegueixen sobreviure la infància.

Les notes finals en la crònica de Parets són de 1660, i Miquel mor l'estiu següent als cinquanta-un anys, sobreviscut per la seva tercera esposa i tres dels seus onze fills, Marianna, Miquel i Gabrieló. Quatre anys més tard, Gabrieló Parets i Mans, de disset anys, pren els vots per convertir-se en sacerdot agustí i entra al Monestir de Santa Mònica. Encara viu prop de trenta anys més, fins 1693, però després d'aquest any es perden els registres i desapareix en l'anonimat del temps a què totes les vides estan eventualment destinades.

Notes

8. I. Detalls relatius a l'observació paral·lela de bacil de la pesta d'Alexandre Yersin i Kitasato Shibasaburō es poden trobar en l'article de 1976 de David J. Bibel i TH Chen titulat *Diagnosis of Plague: an Analysis of the Yersin-Kitasato Controversy*, publicat per l'American Society for Microbiology i disponible gratuïtament a la web.

8. II. Els efectes de la pesta bubònica a la ciutat de València en 1647 van ser presenciats i registrats pel sacerdot i metge Francesc Gavalda (1618-1686) que, inusualment, va proporcionar estadístiques socials i va comentar sobre la realitat darrere dels que estaven més probablement infectats per la malaltia: "la sort de la gent que va morir va ser aquesta: cavallers cap, perquè menys els oficials reals i un o altre, tots van buidar la terra; juristes cap; notaris un o altre, als entretinguts i gent de passeig deixà Déu perquè es assaonessin; els morts van ser oficials, pagesos i regularment tota gent de treball, als quals trobava el mal cansats i mal alimentats. El propi va passar amb les dones ... vam veure en aquest any una habitual necessitat i pobresa a València; tanta, que em va constar a mi, passava molta gent només amb pa i raïm. Per força que aquest aliment va fer molts mals ". Vegeu l'article de l'any 2006 titulat *Francisco Gavalda, adelantado en el estudio social y estadístico sobre la peste (1679)*", de José María López Piñero a la *Revista Española de Salud Pública* disponible gratuïtament a la web

8. V. Javier Hernández (2013) descriu les incursions militars d'Ardena a través de la frontera catalano-valenciana en "*Incursiones y operaciones navales francocatalanas sobre la frontera valenciana durante la guerra de los Segadors. La invasión de don Josep d'Ardena (noviembre de 1649)*", publicat a Centre d'Estudis del Maestrat (CEM).

8. VI. Els doctors de la pesta com ara March i Gelpí van ser utilitzats a través d'Europa com a especialistes contractats per una ciutat durant un brot de la malaltia, tot i que sovint no tenien èxit ni experiència, ni estaven en el cim de la seva professió. En el cas de doctor March i Gelpí, però, sembla que era tan apreciat per la ciutat de Barcelona que va accedir a pagar 675 ducats per recuperar-lo de les mans de l'enemic castellà. El senyor Matas era clarament menys estimat, sent alliberat per tornar a Barcelona amb la promesa del rescat. Els cirurgià-barbers com Matas dominaven una àmplia gamma de tècniques molt pràctiques com tallar els cabells, aplicar sangoneres i amputar extremitats: van ser els tècnics mèdics de l'Europa medieval. La cirurgia en aquest moment, molt abans l'ús de l'anestèsia, no era una qüestió considerada pels metges que treballaven a les universitats.

8. VII. El relat de Miquel Parets de l'epidèmia de la pesta bubònica de 1651-1654 a Barcelona és el tema del llibre de James S. Amelang titulat *A Journal of a Plague Year* (Oxford University Press 1991). Amelang pren el seu títol de la narrativa sobre la plaga escrita per Daniel Defoe i publicada en 1722, però assenyala que la crònica de Parets és molt diferent. Mentre que el narrador del relat de Defoe (suposadament talabarder) probablement mai va existir i era un personatge fictici utilitzat per a una reconstrucció històrica, Miquel Parets va ser un autèntic testimoni i supervivent que va patir amb la ciutat i la seva família. Amelang veu la crònica de Parets com "el més extens relat popular que ha quedat de l'experiència de la pesta en la història d'Europa" i el text transmet la brutal realitat de l'experiència amb un claredat i franquesa que de vegades, en particular pel fet que fa referència a la història de la seva pròpia família, és bastant angoixant. Moltes de les seccions d'aquesta narració provenen de la traducció de Amelang.

8. VIII. El primer cas clarament provat de pesta bubònica a la casa de Martí de Langa al carrer Nou de Sant Francesc (que baixa fins al mar una poma a l'est de la Rambla) sembla en realitat no haver estat el primer. Parets comenta sobre rumors que la malaltia ja estava a la ciutat durant potser a l'almenys dues setmanes o abans, però havia estat mantinguda en silenci per les famílies involucrades. Els implicats eren un advocat anomenat Tristany i un sabater anomenat Matas (a la casa del qual suposadament va morir algú abans de Nadal), tots dos vivien a prop un de l'altre al centre de la ciutat medieval just a l'est de la plaça de Sant Jaume.

8. IX. James Amelang assenyala que Sant Francesc de Paula era un vegà autoflagelant, model penitent de Calàbria reconegut pels seus potents poders taumatúrgics (miraculosos). El sant també va ser invocat per evitar les epidèmies de la pesta en altres llocs en el segle XVII a Espanya, com a Girona i Mallorca.

8. X. Els punts de control també es van utilitzar com a punt de trobada per a comunicar-se entre els de dins i fora de la ciutat. A finals de maig, per exemple, Jean-Gaspard Ferdinand de Marsin, encara comandant militar de Catalunya, va visitar una dels punts de control per informar els consellers municipals que l'Exèrcit castellà s'organitzava a l'oest de Catalunya amb la intenció d'assetjar Barcelona. El general francès estava acampat al costat del riu Besòs a Granollers, trenta quilòmetres a nord, lluny de la ciutat en quarantena.

"En un mal dia alguns monjos tornen a casa esgotats després de veure fins a vuitanta persones". Miquel Parets escriu sobre aquests sacerdots quan surten moltes vegades en l'auge de la pesta ... i donen la comunió a setanta o vuitanta persones abans de tornar a casa. De manera que el pobre monjo està esgotat quan torna a l'església d'una caminada tan llarga i després d'haver pujat tantes escales, perquè la majoria dels malalts estan a l'àtic perquè no tinguin contacte amb ningú, excepte amb la persona que els té cura (a *Journal of a Plague Year* de James S. Amelang, publicat el 1991 per Oxford University Press).

8. XI. La història de Parets sobre la mort de la seva estimada esposa és la part més commovedora de la seva crònica. Amelang tradueix sobre la fortalesa mostrada per Elisabet afrontant la seva pròpia mort: "Llavors em va dir adéu amb moltes llàgrimes ... i quan va saber que ja era hora que morís, va demanar que encenguessin les espelmes, i amb les espelmes i el crucifix a les seves mans va morir entre les dotze i la una de la tarda, el dia de Sant Isidor, 1651. Que Déu la tingui cura al cel. "

8. XII. En l'apogeu de l'epidèmia de pesta, al juny de 1651, Parets descriu escenes horribles de la ciutat amb constants carros plens de cadàvers vestits i despulats, el llit desbordat amb malalts i moribunds, les portes de les cases infectades marcades amb la creu blanca de Santa Eulàlia i una solitud penetrant acompanyada de la ruptura amb el contacte social i l'empatia. Però llavors, a poc a poc, les coses van millorar fins a un punt en el qual, per a la Pasqua de 1652, el personal mèdic que assistia a les víctimes va poder finalment ser acomiadat. Parets està convençut que la lentitud en la recuperació de l'epidèmia es va deure a l'assetjament en curs, amb els soldats del rei espanyol robant cases infectades amb la pesta i després entrant a la ciutat com a presoners de guerra, missatgers o desertors. Descriu com els que entraven per darrere de les línies enemigues eren obligats a desvestir-se i passar a través de forns (amb la seva roba col·locada en un forn més calent) i comenta irònicament que després de totes les mesures preventives Barcelona estava per una vegada bastant neta.

Miquel Parets clarament, i amb raó, ha lamentat la seva decisió de romandre a Barcelona durant l'epidèmia. En més d'una ocasió en la seva narració comenta que sempre és un error quedar-se a la ciutat una vegada que la pesta s'ha apoderat d'ella. No només el risc de transmissió de malalties es redueix considerablement al sortir, però en les primeres etapes és més fàcil trobar llocs per refugiar-se. En el moment en que la plaga es va fer oficial i aconseguir el seu màxim tots els refugiats de Barcelona van ser "personae non gratae" a tot arreu, amb barricades establertes per assegurar que "ni tan sols un gat pogués passar". Aquests refugiats podien estar dormint a la intempèrie mentre buscaven un lloc protegit en el qual passar l'obligada quarantena de quaranta dies. Amb el benefici d'una visió retrospectiva conclou amb amargor: "Dic que és molt correcte fugir per no patir aquesta malaltia, ja que és el més cruel".

UNA NOTA SOBRE L'AUTOR

Wes Gibbons és un geòleg britànic que va néixer a Londres i més tard va viure a Portsmouth i l'Illa de Sark. Entre 1980 i 2004 va estar immers en una carrera acadèmica de docència i recerca a la Universitat de Cardiff. Durant aquest temps li van concedir nomenaments sabàtics com catedràtic en universitats al Canadà i els EUA, i va exercir com a secretari de la Societat Geològica de Londres. Es va traslladar a Barcelona al 2004 i actualment viu a Barcelona i Sitges. Les seves publicacions inclouen llibres sobre la geologia de Sark, Weald, Còrsega, Espanya, Xile, Japó i Barcelona. Per a més detalls vegeu "About the Author" a <http://barcelonatimetraveller.com>.

